

Lulebygdens Forskarforening

MEDLEMSTIDNING - Nr 69, februari 2010

Medlemsmöte med stipendieutdelning

Vid medlemsmötet den 13/12 2009, hade ett fyrtiotal medlemmar samlats i IOGT lokalen på köpmantorget i Luleå. Ordförande Per Wänkö, hälsade alla varmt välkomna.

Han informerade om att våra tisdagsträffar, första tisdagen varje månad, kommer att fortsätta; februari, mars och april. Vår nya hemsida presenterades och den går numera att läsa även på nätet. Åke Östling önskade mera men kortare artiklar, samt flera efterlysningar.

Åke mottog ett presentkort, som uppskattning för troget och omfattande arbete med tidningen.

Årets Julius Sundström stipendiat, blev EIVOR NORDKVIST, för många års forskning,

Speciellt bygdeforskning i huvudsak Rutvik. Eivor berättade under ca 15 min om sin forskning.

På grund av att Jan Wikström inte kunde närvara fick Gunnar Johansson från Lulebygdens Forskarforening, hålla både Wikströms och sin egen föreläsning som började med "Industrialiseringen av ön Altappen i Luleälvens utlopp". År 1871 anlades det stora sågverket på ön. Timret flottades på älven och drogs med små ångbåtar ut till ön. Samtidigt började ett helt samhälle att byggas. Här fanns handelsbod, skola, arbetarbostäder, herrgård mm.

1879 stod ett valsverk färdigt. Det var ägarna av Selets bruk, som ansåg att det skulle vara lönsamt att ligga vid en exporthamn. Bränsle till valsverket, var spill från sågverket.

Fartyg från utlandet, hade barlast av jord, som lämnades innan fartygen lastades med järn eller sågat virke. Följden blev att många ovanliga växter slog rot på ön.

Årets Julius Sundström-stipendiat Eivor Nordkvist här med blommor och välförtjänt diplom.

1890 drabbades ön av den första branden, där både sågverk och valsverk brann ned. Endast sågverket byggdes upp och blev ett av övre Norrlands största.

Nästa katastrof kom 3/7 1908. Under en storm på morgonen, kom ett gnistregn från en ångbåt, som startade en förödande brand där allt brann ned utom skolan och byggmästarvillan. Inga människor omkom, men det blev slutet på Altappens industriepok.

Under Altappens industriepok, befolkades Altappen av folk både från Sverige och utlandet.

1876 kom första läraren till skolan, 1890 kom första barnmorskan och 1881 anställdes en trädgårdsmästare.

Gunnar Johansson hade gjort en mycket omfattande och svår forskning om de människor som levde på Altappen, var dom kom ifrån, vart dom flyttade och ev ättlingar fram till nutid.

- **Ordföranden har ordet**
Nya medlemmar
Tisdagsträffar
Adressändring Sid 3
- **Luleåbor i Ishavet** Sid 4
- **Vårfiske** Sid 5
- **Dagbok om säljakt 1949** Sid 6
- **En gammal släktgåta får sin lösning** Sid 9
- **Fångst och jakt i gamla tider**
Del 1 (2) Sid 11
- **Sista sidan:**
 - Inbjudan till årsmöte
 - Meddelanden
 - Årets första tisdagsträff

Efter den mycket uppskattade föreläsningen, var det dags för fika med långt eftersnack!

Vid pennan:
STIG ÅBERG
Vid kameran:
CARIN VALLGREN

Lulebygdens Forskarförening

Besöksadress:

Residensgatan 6 E, Luleå

Telefon: 070/299 54 24

Telefontid: Måndag: kl 9-11

” Torsdag: kl 9-11

Övrig tid går bra att maila till
nedanstående e-mailadress

e-postadress:

info@lulebygden.se

Hemsida:

www.lulebygden.se

Webbansvarig: Marita Lindell

e-post: webred@lulebygden.se

Post skickas till adress:

Lulebygdens Forskarförening

Residensgatan 6 E

972 36 Luleå

Öppettider:

Ytterdörren öppen kl 07.00-20.00
alla dagar. Innerdörren låses som
tidigare med egen nyckel.

Annonspriser

Åttondels sida	100 kr
Kvartssida	200 kr
Halvsida	300 kr
Helsida	500 kr
Sista sidan, enstaka nr	1.500 kr
Sista sidan helår (4 nr)	5.000 kr

Medlemmar får kostnadsfritt marknadsföra sina alster i tidningen. Detta är begränsat till fem rader enspaltig text (på tvåspaltig sida) och under förutsättning att ett exemplar av alstret lämnas till föreningen.

Styrelsen 2009

Ordförande

Per Wänkkö

Tel 0920-22 62 76

E-post: per.waenkoe@swipnet.se

Vice ordförande

Gunnar Johansson

Tel 0920-22 75 93

Kassör

Kjell Nilsson

Tel 0920-26 72 04, 070-218 56 41

E-post: kjell.erik.nilsson@telia.com

Sekreterare

Carin Vallgren

Tel 0920-22 86 13

E-post: carin.vallgren@ssab.com

Övriga ledmöter

Eivor Nordqvist

Tel 0920-25 61 20

E-post: nordqvisteivor@hotmail.com

Stig Åberg

Tel 0920-26 74 02

E-post: stig.berg@telia.com

Kent-Åke Lundebring

Tel 0920-26 86 31

E-post: kent-ake.lundebring@nll.se

Suppleanter

Ingrid Vikström

Tel 0920-340 72

E-post: ingvik@telia.com

Kjell Mäki

Tel 073-040 31 64

Föreningens syfte

Lulebygdens Forskarförening grundades 1989 för att främja och höja intresset för bygdeperson- och släktforskning inom gamla Storlule socken samt att arbeta för bättre betingelser för sådan forskning.

Manusstopp

för

september numret

12 september

Påminner samtidigt om behovet av korta notiser/artiklar, och även intressanta fristående bilder.

Ge ett bidrag till Julius Sundströms Minnesfond

Förvaltas av

Lulebygdens Forskarförening.

BG 5862-5955

Stipendiegruppen/Lulebygdens

Forskarförening

Gerd Olovsson, tel 0920-25 44 64,

e-post gerd.lovsson@telia.com

Sigvard Eriksson, tel 0920-22 25 24.

FONUS kan förmedla telegrammen.

Medlemsavgifter

Vuxen	150 kr/år
Ungdom tom 25 år	40 kr/år
Familj (samma hushåll)	190 kr/år

Vid inbetalning uppge alltid namn, adress, födelsedag, telefon, gärna mobil och e-post (inkl namn mm på familjemedlemmar som omfattas av familjeavgiften).

Avgiften betalas till PG 36 64 01-8

Vid internetbetalning: Komplettera dina uppgifter genom att skicka dem med e-post till medlemsansvarig
e-post: lulebyfof@telia.com

Kom ihåg att meddela adressändring!

Ordföranden har ordet

Hej

Jag börjar med att berätta att tisdagsträffarna har kommit igång. Tisdagen 2/2 hade vi besök av Olov Skoglund som representant för det fotoprojekt som Pitebygdens forskarförening driver. Tyvärr var vädret minst sagt bedrövligt så vi var bara 8 medlemmar som tog del av Olovs intressanta redogörelse för projektet. Projektet går ut på att låna in och skanna ateljétagna porträttfoton från tiden fram till 1930-talet och därmed bevara den kunskap som ännu finns om personerna på fotografierna. Om Du äger ett gammalt fotoalbum eller bara enstaka gamla ateljéfoton tycker jag att Du bör kontakta Olov Skoglund. Jag svarar gärna på frågor om projektet.

Nästa tisdagsträff blir den 2 mars. När jag skriver detta är programmet ännu inte klart men det kommer säkert att bli intressant. Observera att träffarna under hela våren är i föreningslokalen i huset Västra Varvsgatan 24, d.v.s. röda huset närmast centrum.

Vi har i dagarna fått nya mikrofilmkort över födda i Norrbottens län 1939 samt kort som tidigare saknats över födda i Norrbottens län 1937

och delar av Töre församlings församlingsbok 1920–1938.

Ni som under senare tid har varit inne på föreningens hemsida har naturligtvis sett att det har varit brist på manus till detta nummer av tidningen. Det var till och med risk för att vi skulle måsta ställa in numret. Som tur var löste det sig. Men jag vill uppmana alla som har material att skicka in det till Åke. Det behöver inte vara flersidiga artiklar, även om sådana naturligtvis är mycket välkomna, utan också korta notiser eller bilder. Det här aktualiserar ju behovet av medhjälpare till Åke. Det är inte meningen att den personen skall producera artiklar till tidningen. Tanken är att vederbörande skall fungera som manusinsamlare och kanske sparringpartner till Åke. Enligt Åke handlar det om en relativt begränsad arbetsinsats. Om Du har möjlighet att ställa upp eller kanske känner till någon som Du tror kan ta på sig jobbet kontakta någon i styrelse. Det är ett mycket viktigt jobb för tidningens fortlevnad!

Den 14 mars träffas vi på ÅRSMÖTET. Se annons på annan plats i tidningen.
PER

NYA MEDLEMMAR

Karl Hassgren
N:a Strandgatan 13, 972 39 Luleå
Tel 0920-25 61 25

Elsa Hassgren
N:a Strandgatan 13, 972 39 Luleå
Tel 0920-25 61 25

Leif Hansson
Radiomasten 12, 973 43 Luleå
Tel 0920-26 16 25

Leif E Nilsson
Bävervägen 16
246 52 Löddeköpinge
Tel 0708-47 81 70

Kerstin Mäki
Tjädergränd 14, 974 54 Luleå
Tel 0920-612 18

Alf Bergman
Tjädergränd 14, 974 54 Luleå
Tel 0920-612 18

Kjell Andersson
Armévägen 19, 974 43 Luleå
Tel 0722-210 58 70

Berit Hökfors
Snövägen 353, 976 33 Luleå
Tel 0920-610 31

Vanja Forsberg
Viksvägen 110, 974 51 Luleå
Tel 0920-144 74

Alice Hansson
Hjortstigen 1, 974 53 Luleå
Tel 0920-25 55 81

Ulla Öhman
Stationsgatan 42 D, 972 32 Luleå
Tel 0920-162 11

Tore Jakobsson
Fiskehamnsvägen 50, 975 95 Luleå
Tel 0920-640 91

Sven-Erik Westerberg
Bryggargatan 1 C, 972 39 Luleå
Tel 070-531 24 39

Sigvard Nilsson
Lulsundsgatan 30, 972 41 Luleå
Tel 0920-22 89 05

Layout och produktion:

ÅKE ÖSTLING
Tel 0911-21 17 78
kea.ost@telia.com

Tisdagsträffar

2/3 Kjell Mäki föreläser om
att forska i Finland (Genline)
Lokal: Hyresgästernas fritids-
lokal, Västra Varvsgatan 24E

6/4 Gunnar Johansson föreläser om
Byar och Gårdar i Råneå. Lokal: enligt ovan.

Ny adress

Birger Lundbäck har flyttat till
Rådhusorget 2 A, 972 32 Luleå

Luleåbor i Ishavet

Emigrationens vågor har då och då svallat höga i vårt län. Stora mängder norrbottningar har gett sig av. En del av äventyrlust, de flesta av nöd, men med hopp om att någonstans hitta möjligheter till försörjning för sig själva och familjen. Många har varit unga. Fattigdomen var stor, nödår med missväxt kom med jämna mellanrum. Barnakullarna var stora. Bara den äldste sonen kunde bli kvar för att överta hemmanet eller torpet.

De stora emigrationsmålen var Norra Amerika (som det brukar stå i kyrkans böcker), d.v.s. Canada och USA, men Australien var inte heller obekant. Många Råneåbor t.ex. emigrerade dit. Under 1830-talet flyttade många svenskar över Atlanten. Efter missväxtåren 1867-1868 blev det ny stor emigration. I samband med storstrejken 1909, som inte blev någon framgång för arbetarna, blev väldigt många svartlistade och kunde inte få arbete i Sverige. En stor flyttvåg gick till Nordamerika. 1910 emigrerade 50 kirunabor (många svartlistade arbetare) på en och samma dag till Brasilien och under samma månad cirka 150 personer. Under 1909-1911 utvandrade omkring 1000 kirunabor. Lite senare flyttade många till Sovjetunionen. En del av emigranterna till Nordamerika lyckades väl, men de två senare emigrationsmålen var mycket olycksaliga och många var de, särskilt barn, som knappt hann fram till det nya landet, innan de av-

led. Det var inte emigration till något bättre.

Norge nämns inte ofta i emigrationssammanhang, men dit tog sig många norrbottningar. En del för att därifrån fortsätta över Atlanten, andra för att finna sin utkomst i grannlandet / unionslandet. Nils Fredrik Rönnbäck från Storön och Kamlunge vandrade över fjällen till Hammerfest 1837, brorsonen Johan Jacob Rönnbäck gjorde samma sak på 1860-talet. Båda blev skeppare på Ishavet och kunde försörja sig väl.

Av
LEIF LARSSON

Men många andra följde samma väg. *Israel Sundström* från Jämtön, Råneå, född 1823, gjorde 1842 vandringen över till Hammerfest. Han blev också skeppare och förde efter några år fångstjakten *Nicolai*, som var på 9 kommerseläster (ett gammalt volymmått inom handel

Den 29 augusti 1870 föll Janni Åström överbord från sitt fartyg "Den gode Hensigt" och drunknade.

och sjöfart). På 1860-talet blev han skeppare på den dubbelt så stora jakten *Venskabet*.

I juli 1864 råkade *Israel Sundström* tillsammans med ett par besättningsmän med ena fångstbåten komma bort från skutan under en jakt utanför Spetsbergen. De kunde inte i ismassorna hitta tillbaka till *Venskabet*. I Hinlopensundet räddades de av en annan skeppare som hette *Tobiesen*. Senare förliste hans fartyg *Aeolus* och *Sundström* fick vara med om att ro med fångstbåten runt halva Nordostlandet, längs nordkusten och norra delen av Väst-kusten till dess de skeppsbrutna blev bärgade av *Nordenskiöld*.

Karl Johan Åström, kallad *Janni*, föddes 1836 i Sunderbyn. Han gick till sjöss 1854, hamnade i Tromsø och ägnade sig sedan enbart åt ishavsfångst. Särskilt bekant blev han då han 1861 vid *Sydskap* (liten ö söder om den sydligaste udden på Västspetsbergen) sköt en säl, som hade en stor torsk i munnen. Då visste man ännu inte att torsk förekom så långt norrut.

⇒ Janni Åström hade tillsammans med två anda skeppare gjort storfångst av valross öster om *Nordostlandet* men råkade tillsammans med de andra skutorna ut för förlisning. Han fick tillsammans med de övriga fartygsbesättningarna ro med fångstbåt omkring 700 kilometer (70 mil!) bort till västra sidan av Västspetsbergen. Den trippen tog tre veckor. Händelsen liknar väldigt mycket den som *Israel Sundström* råkade ut för. Sträckan verkar var densamma. Det kan mycket väl vara samma händelse.

Lars Lind (född 1847) och Robert Lind (född 1842) var söner till rättsaren Lind vid *Törefors*. I mars 1866 gick de på vinterföre efter älvdalar och fjällhedar upp mot Hammerfest. Just då var det rika fångster av valross från områdena kring *Novaja Semlja*. Pengar lär ha forsat in till Hammerfest i så stor utsträckning att staden till och med hade råd att skaffa ett tornur till stadens kyrka.

Lars Lind, som var 19 år, fick genast hyra som fångstman och därefter som harpunerare. Senare verkade han som skeppare, bl.a. på det fartyg som *Janni Åström* haft (*Den gode Hensigt*). Lars Lind hade tur med sin fångst och de fångstfält han valde. Särskilt mycket tur hade han 1883 då han med *Den gode Hensigt* stötte på en stor val, som låg död och flöt på havet. Han hade bara hunnit en dagsresa ut från Hammerfest. Valen bogserades in och man tog tillvara späcket. Det var 80 ton späcket och fångstresan hade bara tagit några dagar istället för de vanliga månaderna. En mycket god förtjänst på kort tid.

Brodern Robert Lind fick arbete som timmerman i Hammerfest. Han dog i mars 1894 och då Lars hjälpte till med att lägga honom i kistan föll han ihop, drabbad av en förlamning i benen.

Tre dagar innan Robert Lind dog, avled *Johan Jacob Rönnbäck*, *Nils Fredrik Rönnbäcks* brorson också han i Hammerfest.

KÄLLA

Arvid Moberg *"Fångstmäns land"* (1959). ●

Vårfiske

på Germandöhällan 1948

Redan under vintern började förberedelserna för harrfisket vid Germandö - hällan Luleå skärgård för bröderna Albin Sundqvist Korkmattshandlare i Luleå, Axel Vidar överlärare i Nederluleå och folkskollärare David Sundqvist, Bergnäset (3 av de 8 Sundqvistska bröderna bördiga från Kallviken och dottersöner till Anna-Sofia, den första kvinnan som kom till Kallviken och som tillsammans med sin man Isak Thelin bröt mark där) Hennes öde är tidigare beskrivit i särskild artikel

Bilden visar hur pappa Albin under vinterkvällar "bor nät". (man fäster en överlina och en underlina på nätet). Detta var på s.k. "köpesnät". Men man band även egna nät. Detta kallades "bina nät" Då gjorde man små fyrkanter (maskor) av bestämd storlek med hjälp av tråd och s.k. nätsticka. Detta gjordes för hand. Storleken på de fyrkantiga maskorna som bildades hade alla samma storlek på nätet. Och storleken mättes i termen "band". Man talade om 12-bands eller 14-bands nät. 12-bands nät användes när man fiskade abborre eller gädda.

(Text till bild i slutet av artikeln) Bakom "fiskarbröderna" syns den

lilla fiskarstugan på Germandöhällan". Den var och är bygd av trä, med en "farstu" där man hängde av sig våta och tunga fiskarkläder. Innanför fanns ett rum med två våningsängar. Längs ena väggen och en öppen spis i ett hörn samt två fönster och vid ena fönstret ett träbord med fyra stolar.

I stugan förvarades även en "loggbok". Där skrev besökarna sina namn, vädret, en synnerligen viktig uppgift, hur och vilka sorts fiskar man fångat; harr, (löja (viss tid på året), sik ja det hände även att en lax trasslat sig in i garnet (nätet)

Den matsäck herrarna Sundqvist hade med sig bestod av soltorkat renkött, s.k. Amerikanskt fläst, rågmjöl för att koka gröt. Mjöl och lingonsylt därtill och ett ordentligt förråd av kaffe. Maten och kaffet (det var "kokekaffe" som gällde) tillreddes i en kaffepanna och en gryta, bägge med tre ben och i den öppna spisen (i s.k. "trefotapannor")

Stugan var på den tiden ej låst. Om storm och oväder rådde skulle alla kunna söka skydd. Hur det är nu vet jag inte. På 50-talet var "hällan" ganska karg och svår att lägga till vid. Det gälde att hålla reda på varifrån vinden blåste och dra upp båten på "rätt" sida av ön! Men på drygt 50 år förändras även naturen och det växer nog "lite grönt" där numera. (Bilderna är tagna av den då 12-årige Heikki Paananen) som tillsammans med sin syster Kerstin Sundqvist skriver ner dessa minnen

Man kan kanske tycka att det måste ha varit jobbigt och besvärligt att ge sig i väg på dessa fiskarfärder. Öppen båt, inte så gynnsamt väder. Alla gånger Men det var bröderna stora intresse och händelse, alla världsliga bekymmer och stress lämnade de bakom sig och njöt av havets och vindens frihet. De förmedlade också just detta till nästa generation som växte upp i stan.

Dagbok om säljakt 1949

av säljägaren JOEL LUNDKVIST

Men först en del Förord och Inledning med bland annat jakt på fågel, hare och annat småvilt samt ersättning som utbetalades för dessa.

Jag föddes den 1 mars 1923 å Vibonäs i Mörön, näst äldst av 7 syskon, säger Joel.

Jakt kom att bli mitt stora intresse, som började när jag gick i skolan. När jag fyllde 15 år fick jag en dubbelpipig hagelbössä av pappa. Den kostade 120 kronor.

Det kom att bli mycket jakt för min del, man betalade bra för ekorre

⇒ Och tänk så mycket de hade att prata om med varandra och med andra fiskarkompisar som besökte "hällan" samtidigt. Vilka fiskarhist och minnen!

Det var aldrig dålig väder. Men se när det stormade då gick man **aldrig** ut med båtarna!

Luleå i mars månad 2009

Syskonen
HEIKKI PAANANEN
och
KERSTIN SUNDQVIST ●

liksom även för fågel och hare. Det var ju ransonering på kött under andra världskriget.

Som 10-åring jobbade jag i 9 månader på Producentföreningen. Lönen var 120 kronor i månaden och då skulle jag hålla mig med mat. Men den bästa förtjänsten kom med jakten på söndagarna. Därför sade jag upp mig på Producentföreningen.

Ersätningen för jagat vilt var bra; för ekorrskinn 2:50, för tjädertupp 35:– resp d:o hona 15:–, för räva 25:–, för hare 1:50, för järpe och ripa 2:–, för orrar och för gräsand 1:50. Till hjälp hade jag en mycket bra samojedspets. En dag sköt jag faktiskt 23 ekorrar.

Härefter rullade det bara på, fram till att jag träffade Arne Westerberg från Alhamn, och vi kom in på att försöka med säljakt.

Se vad härefter följer:

Kort summering av händelser
se dagboksanteckningarna.

– Känslorna när kuskarna lämnar oss

- Den 7 april fick vi dra båten i 15 timmar
- Nordostlig snöstorm
- Problem med behov i snöstorm
- Arne, Joel och Allan gick ned sig i isen
- Besök av talgoxe och fiskmås
- Arne skar sig – inflammation, operation och avkapning av finger
- Man äter sälkött
- Jaktlaget efterlyst – maten är slut och ett flygplan kastar ned mat.

Viss inledningsjakt mm.

Byggande av sälbåt samt jakt på riktigt.

Arne Westerberg hade en tid jagat tillsammans med brodern Martin. Denne blev sjuk och avled i mitten av 40-talet, vilket gjorde att Arne blev utan jaktkompis.

När det 1944 blev öppet vatten till Alhamn begav vi oss ut med Arnes fiskarbåt för att jaga säl. Det blev en lyckad jakt; vi fick 22 sälar, jag sköt 4 av dessa. Min pappa hade sagt till Arne, du får inte släppa iväg Joel med skredstången, han ska ha islådan med sig "för han har inget förstånd på svagisen" och jag tror att han hade nog ganska rätt därvidlag.

En gång var jag ganska nära att drunkna mellan Renholmen och Renholmsgrundet – "livet kom att passera revy", man blir väldigt tung när man är blöt och stövlarna fulla med vatten.

Året härefter (1945) for vi också ut, men då fick vi bara 7 sälar.

Jakten som då varit räckt för att vi skulle försöka oss på att bygga en sälbåt, vilket tog sin början 1946. Vi vidtalade och anställde den duktige båtbyggaren Karl Eriksson från Långsund i Mörön. Jag skjutsade honom dagligen till och från Alhamn bakom min 500-kubikare, så han kom att bli en del "mör"om baken, men i övrigt gick det bra.

Byggnationen skulle gå på 2.500 kronor, utom eget arbete.

⇒

⇒ Allt gick bra så vi kunde fara ut på vårisen 1947. Det skulle visa sig att vi kom att vara ute på sälisen i 10 vårar.

Jag skall så gott jag kan försöka dra mig till minnes färderna ut på vårisen – jag har ju dagboken att gå efter.

Man vill att jag skall skriva en bok om säljakten, men det blir bara en av resorna. Därför tar jag den mest givande, året 1949. Jag är ingen författare och blir det nog inte heller.

Säljakten 1949

Det är mycket man måste ha med sig inför jakten och man får inte glömma något.

Vi samlades i Alhamn den 23 mars. Kuskar för utfärden var Abel och Bertil Lundkvist samt Joels bror 15-årige Tord Lundkvist.

Säljägarna var Arne Westerberg, Joel Lundkvist och Allan Lundkvist.

Som första etapp gick färden till Espen, där vi övernattade i en stuga. Från Luleå anlände journalisten Karl Wikström från NSD – skidledes.

Dagen härefter (den 24 mars) far vi ut mot iskanten, som var belägen 4 km utanför Grillklippan. Väl framme vid iskanten får vi hjälp av kuskarna att lasta över medförd material till sälbåten, det var mycket som skulle med. Man ställde sig frågan; kunde vi få plats med allt?

Det var så kallt så sprickorna i båten frös igen, så båten läckte inte en droppe. Det kändes vemodigt att se kuskarna fara hem. Hur kommer det att gå för oss, klarar vi oss ute i Bottenviken?

Vi seglade norrut, men kom inte längre än till Kalixbukten, där det blev ”tätt” så vi drar upp på iskanten. Just som vi satt upp tältet kommer 5 ungdomar från Kalix, som var ute i en stuga på en ö och firade helgen. De trodde vi var finnar och ville köpa brännvin.

Det blåste nordligt och det föll någon snöflinga samt var 10 grader kallt.

Den 25 mars var det fortfarande ”tätt” så vi ligger kvar.

Den 26 mars – Valfrid Östlings lag från Hindersön anländer, med bröderna Hilding och Herman Eriksson – vi slår följe med dessa.

Den 27 mars – Vi drar norrut, till en mil söder om Malören. Där det åter blir ”tätt”.

Den 28 mars – Vi drar och seglar vidare, ingenting händer förrän 1 april.

Den 1 april – Det börjar blåsa nordostlig vind och isen (”strängen”) far iväg så vi får öppet vatten. Vi seglar nog en 8 mil till utanför Kalön på Finska sidan. Där ligger Backmans lag från Hindersön. Det ligger även ett finskt lag en bit därifrån. Båda lagen har fått en säl. Det är dåligt väder och kallt så vi ligger kvar.

Den 7 april – Vi startar i gryningen och drar i 15 timmar. Det finska laget blev kvar, genom att man farit i land i något ärende, så de kunde inte följa med oss. Vi var ändå tre lag i följe.

Det var tre hästar som körde ut oss – och nu får vi dra hela ekipaget på tre man. Isen var 4 tum när båten gick igenom, innebärande att den var tungt lastad. Fötterna kändes som bly när vi stannade och tältade. Hur långt vi drivit är svårt att säga med det var nog ett par mil.

Den 8 april – På natten började det blåsa och snöa något fruktansvärt. 26 sekundmeter i NO vind rapporterade Rödkallen.

Den 9 april – Storm hela dagen. Att gå ut och göra sina behov var besvärligt, hur du än vände dig så fick man byxorna fulla med snö. Nu är vi på drift ned mot Kvarken. Inne i tältet låg en driva som var 3 dm. Det dåliga vädret fortsätter.

Den 11 april – En säl har gått upp som Arne far ut mot och skjuter. Alltså första sälen.

Den 12 april – Dåligt väder. Isen går i full fart i sydlig riktning. Vi passerar just nu Ukokalla, en fyrplats på finska sidan.

Den 13 april – Vi drar och far i sydvästlig riktning.

Den 14 april – Hindersölaget far i syd och vi tar oss in i isen i västlig riktning.

Den 15 april – Vi fortsätter och drar samt seglar in i strängen.

Den 16 april – Vi far ut och kollare isen, men ser ingen säl.

Den 17 april – Vi ser att det har varit säl här någon gång under isläggningen, för i ”snösoppan” ser man att de har varit och ”koksat”.

Den 18 april – Vi är på jakt, Arne och jag får var sin säl.

Den 19 april – Det regnar hela dagen.

Den 20 april – Samma väder.

Den 21 april – Arne skjuter tre sälar.

Den 22 april – Vi flyttar en bit där vi tänker ligga för våren.

Den 23 april – Arne skjuter en säl.

Den 24 april – Det snöar på förmiddagen, men det klarnar så småningom så vi jagar ett tag. Jag får en säl.

Den 25 april – Arne for ner och blötte sig ordentligt. Jag hittar en infrusen islåda. I snöövådet tappade vi en åra från jollen, men Allan har nu snickrat till en ny av en prick som satt fast i isen. Vi har en talgoxe som är hos oss alla dar, han är tam. När vi kommer från jakten så kommer han emot oss och vill ha mat. Här-omdagen hittade vi den ihjälfrusen i motorn, han hade krupit in mellan svänghjulet och tanken och frusit ihjäl.

Potatisen har frusit fast, vi har haft den i bädden. I dag fick Arne och Allan var sin säl och jag fick två. ⇒

⇒ Den 26 april – Arne och Allan sköt var sin säl.

Den 27 april – Arne och Allan sköt var sin säl och jag fick tre st. Jag sköt den första en mil från båten, längre bort såg jag en, men då var det en råk däremellan på 40 meter. Jag tog ett lämpligt isflak och paddlar över med, jag sköt två st. Jag har nu ganska tungt lass så jag får söka en större ”färja”. Jag hittar en och far över, men fick fara för långt och måste fara tillbaka på andra sidan där jag hade första sälen. Det gick ju bra men jag vill inte göra om det. Man skulle haft en man på andra sidan om det skulle hänt något, det var ju en mil till båten, tänk om isstycket hade spruckit

Den 28 april – Det regnar till kl 2 då vi går på jakt. Allan och Arne får var sin säl och jag får två st.

Den 29 april – Arne och jag skjuter var sin säl. Arne kokar en gröt. I dag har jag skjutit en gräsand som jag slaktat. Arne har skurit sig lite i ett finger.

Den 30 april – Arne och jag har skjutit två sälar var, så nu har vi 39 st. Arne sitter och filar skott. Jag tror nu att Allan läser en porrtidning. I dag fick jag bada – ofrivilligt.

Den 1 maj – Alla sköt två sälar var. Det kommer en isbrytare som har tre båtar efter sig. Fint jaktväder, dålig is med det är bra med säl.

Den 2 maj – Vi får två sälar alla tre.

Den 3 maj – Arne och jag skjuter två sälar var och Allan tre st. Det är blött på isen.

Den 4 maj – Allan och jag skjuter två sälar vardera och Arne en.

Den 5 maj – Liksom gårdagen skjuter Allan och jag två sälar vardera och Arne en. Det har börjat inflamma i fingret där Arne skar sig, så han har nog jagat färdigt.

Den 6 maj – I dag har jag tappat pipan så jag får ta till reserven. På kvällen ser vi ljus, troligen från Brahestad. Vi ser också en fyr som blinkar.

I dag blev vi utan säl, men Arne hittar en död kut 200 meter från båten.

Den 7 maj – Arne har sån värk i fingret så han kan inte jaga. Jag skjuter tre sälar.

Den 8 maj – Jag skjuter tre sälar och Allan en. Det är dålig is så vi har jullen med oss och följs åt. Vi är på väg mot båter med jullen när den far genom isen, jag går över jullen till fören för att dra upp den. Allan går en runda för att komma till fören, när han är 15 meter bort går han genom isen. Han tar sig upp med blev blöt helt och hållet.

Vi delade upp de kläder jag hade för det var ju långt till båten, dessutom duggade det.

Den 9 maj – Inget jaktväder, jag får ändå en säl. Ett trafikplan far över oss på morgonen vid 9-tiden och kommer tillbaka vid 3-tiden, det har skrämt många sälar. Planet går troligen mellan Kemi och Helsingfors.

Arnes hand är blå och han har väldigt ont. Maten börjar ta slut, så är det även med isen. Det är västlig vind som håller ihop isen mot finska sidan, så vi kommer inte ut.

Den 10 maj – Inget jaktväder. Det var länge sen vi hade en vilodag, så det är bara bra. Just nu kommer en isbrytare med en massa båtar efter sig.

Den 11 maj – Jag sköt fyra sälar. Vi ser två sälbåtar i sydväst. Jag har just kokat en gryta sälkött så nu är vi mätta. När jag är på jakt är det en fiskmå som följer mig hela tiden. Han sitter på ett isberg och väntar tills jag skjuter för att få en smakbit. När jag är 10 meter från skottplatsen kommer han, han håller nog på att svalta ihjäl.

Den 12 maj – Inga sälar i sikte.

Den 13 maj – Vi far på jakt och skjuter på två sälar, men bommar. Vi provskjuter när vi kommer till båten och konstaterar att bössan inte går rätt.

Den 14 maj – Jag lånar Arnes bössa och far på jakt och får en säl. Nu har vi 83 st.

Den 15 maj – Vi är hemma hela dan. Lugnt och dålig is.

Den 16 maj – Vi försöker laga oss ur isen, men det gick inte.

Den 17 maj – Vi hör på radion att de efterlyser oss och befarar att vi är utan mat, vilket stämmer. Tre säljaktlag från Västerbotten har varit ute sedan den 24 februari säger dom.

Den 18 maj – Vi har lagt ut ordet ”M A T” på isen med några bräder, vi börjar ha slut på sälkött också. Jag har fått en jättestor böld på löppen och mår inte så bra.

Vi hör på radion att två flygplan från F21 kastat ned mat till fyra säljaktlag. Arne har varit ut en sväng på jakt fast han är dålig. Vi ser också ett flygplan, med dom ser oss inte.

Den 19 maj – Arne skjuter en säl på kvällen kl 11, så nu har vi mat. Vi har ju köttkvarn med oss så vi malde köttet och gör köttbullar.

Ett flygplan flyger på låg höjd över båten men vi får ingen mat. Men det kommer tillbaka på kvällen och kastar ned två kartonger med fallskärm som landar en bit från båten.

I kartongerna fanns: 1 kg kaffe, 4 limpor, 2 kg strösocker, 2 kg torr mjölk, 2 burkar honung, 24 chokladkakor, 2 kg smör och ost, 2 st köttburkar, 8 pkt frystorkat. Man var ju inte van med så kraftig mat så jag fick ont i magen.

Den 20 maj – Vi lastar båten och ligger i vattnet även under natten. Ett flygplan kommer och kastar ned ett meddelande, där det stod ”Är ni Westerbergs jaktlag så ställ er i fören av båten”. I det andra stod ”Behöver ni mat så bred ut seglet”. Arnes bror ⇒

⇒ Ola följde med planet och han kände igen båten.

Den 21 maj – Vi kommer oss ut ur isen efter många om och men. En tremastad fraktskuta möter vi på Bottevikens. Det är de enda vi ser. Det är bra medvind, så vi har seglet uppe och motorn (en 4 hkr Penta) i gång. Islådan har vi i båten och jullen på släp. Vinden ökar så vi har problem med jullen, den slet av en entumslina två gånger. Vi sa; går det av en gång till så lämnar vi jullen.

Vi borde med den last vi hade farit utefter kusten, men vi ville ju hem. Vi hade ju inte varit i land på två månader. På natten är vi iland på Rödkallen. Vi träffar lotsen Hadar Westin som just ska lotsa en båt från stan. Vi ligger över på Rödkallen.

Den 22 maj – Vi ställer resan till Alhamn, där Kalle Wikström från NSD möter oss. Dagen därpå far Arne till lasarettet, där dom kapar långfingret på vänster hand. Nu återstår att få och koka tran av 84 sälar på två man. Men det gick bra – jag sköt 39 st, Arne 28 st och Allan 17 st.

Den 1 juni – Allan och jag for ut på jakt. Jag sköt en säl på ett litet isstycke vid Sandgrynnan. Dagen därpå for Gunnar Johansson och jag ut och då sköt jag en säl till. Ännu en resa far vi ut på och då sköt vi tre st.

Den 7 juni – Sista resan ut den 7 juni sköt jag en gråsäl utanför Espen, men då tog isen slut.

Sammanlagt fick vi 90 sälar denna vårvinter. För de två jaktlagen från Hindersön som vi hade sällskap med gick det dåligt, dom fick visst bara 7 sälar.

Det fanns sen inget intresse att gå i skogen och jaga småvilt så länge man fick jaga säl. Men det är många och besvärliga strapatser. Det är nog inte många som klarar det.

Med säljakten måste man kunna bedöma isens bärighet samt avstånd till sälen. Är det dåligt med jakt måste man fara långt från båten, det kan nog bli ett par mil. Jag hade vid ett tillfälle ätit en apelsin på dagen och när jag kom tillbaka åt jag upp

En gammal släktgåta får sin lösning

Av ANDERS SANDSTRÖM

När jag för några år sedan gick genom Albert Nordbergs personarkiv, som i sin helhet finns kopierat och förvarat på Norrbottens museums arkiv, så fann jag en brevväxling av intresse. I ett stort brunt kuvert, med påskriften "Släktregister för Gustaf Strömquist i Måttsund nr 10 (hamnade i England)", förvarades ett antal brev från bankdirektören Ivar Stafsing i Stockholm med tillhörande svarskopior från Albert Nordberg. Skriftväxlingen kunde lösa frågan på var yngste sonen till Nils Persson o h h Maria Johansdotter på Måttsund nr 10, Gustaf, en gång hade tagit vägen.

Det hela började med ett brev från England till kyrkoherden i Nederluleå församling, daterat den 27 oktober 1914 i London. Avsändaren var en Filip Sylvan, med dr, som önskade få hjälp med upplysningar om vad som hade hänt med Brita Strömquist, gift med Johannes från "Jonasgården" i Måttsund omkring år 1843. Det framgår av en påskrift på brevet at Albert Nordberg skickat svar den 16 december samma år, men ej vad svaret innehöll.

Sedan skulle det gå tjugotvå år, och ett världskrig hinna avslutas och

skalet.

Det är ju kritiskt när man är nära sälen, man måste då fara rakt fram annars ser han dig. När isen börjar sjunka då är det bara att backa, det är ju en böj i andra ändan också.

Även om det är riskfullt så vet jag inte om jag har tagit någon skada av säljakten. Jag är nu 80 år och mår relativt bra, men alla mina jaktkamrater har gått bort.

Allan och Arne var ju de jag mest kämpade ihop med. Den som mest längtade hem under jakten var ju Arne, han hade ju fyra barn. Allan och jag var ju ungarlar. I fjol (1948) när jag kom hem från jakten föddes min yngsta syster – Eva.

Min pappa var mycket för säljakt, han hade varit ute i 10 vinar. Mamma

ett nytt i vardande, innan bankdirektören Ivar Stafsing i Stockholm skickade en förfrågan till kyrkoämbetet i Luleå, om nämnda Brita Strömquist. Stafsing omtalar en Gustaf, f 1840, och en Johan Strömquist, f 1843, båda i Måttsund och den senare avflyttad till England samt död som general i engelsk tjänst. Deras faders namn var okänt, men han var troligen född den 18/4 1804 i Måttsund och hade en syster Brita, som troligen avflyttat till Stockholm.

Ett brev som anlände några dagar senare innehöll uppgifter om att Gustav och Johans fader, enligt ingångna uppgifter från England, bar namnet Gustaf och var född den 18/4 1807 i Luleå, Måttsund eller Wattsund, Norrbotten. Någon sådan person kunde dock inte återfinnas i Luleå församlings födelse- och dopbok.

Efter detta remitterades dock ärendet till pastorsämbetet i Gammelstad och Albert Nordberg. Han kunde genast konstatera att Gustaf var född den 19/4 1807 av bonden Nils Persson, f 1772, och hans hustru Maja Johansdotter, f 1768, på hemmanet Måttsund nr 10 "Per-Nösch". Gustaf som först tjänade dräng tog den 2/8 1829 ut attest till utrikes ort

var alltid mycket ledsen när jag for ut. August Eriksson från Tältskär i Mörön hade många år på sälisen, han ville att vi skulle ta hem en sälkropp åt honom. Det gjorde vi alla år, men nu är han sen en tid avliden, så kroppen blev kvar i Alhamn. När vi en morgon kom dit hade någon dragit upp den till landsvägsdiket och satt glasögon på den.

Arne föll en gång från ett isberg och knäckte revben. På morgonen när vi skulle fara på jakt fick vi linda snören hårt runt bröstkorgen. Det gick ganska bra, men han hade kännning av det hela tiden. Det var segt virke i Arne och det var nog tur.

Bakom pennan
JOEL LUNDKVIST
gm Evert Eriksson ●

⇒ som sjöman och återkom därefter för att sedan åter ta ut attest den 21/7 1833. Därefter är han försvunnen ur Sverige och svenska källor. Några söner till honom, Gustaf f 1840 och Johan f 1843, kunde Nordberg inte heller återfinna i landsförsamlingens födelse- och dopbok. Däremot kunde Gustaf Nilssons syster, Brita f 1804, återfinnas och hon blev mycket riktigt gift med Johan Hansson på Måttsund nr 9 "Jones". Någon ersättning för detta arbete ville inte Nordberg ha, däremot ville han, som den sanne forskare han var, veta mer om "generalen i engelsk tjänst".

Någon tid därefter tackar Stafsing förbindligt Nordberg för hans vänliga upplysningar om Gustaf Nilsson och hans syster Brita. Han ville även veta om det i Måttsund fanns någon gammal person som hade hört talas om dessa människor och synes vara väldigt angelägen om identifieringen. Själv visste han inte mycket om Gustaf Strömquist. Han skulle ha seglat som sjöman och senare lämnat sjön och gått in i engelska armén, varpå han tjänstgjort i Indien och slutat sin bana som brigadgeneral innan han avled i Australien, vilket lär han inträffat på 1880-talet. Hans änka, en engelsk dam, gifte sedan om sig med generalen Frost-Nothall som en tid var generalguvernör i Birma. Efter dennes död gifte hon om sig en tredje gång med köpmannen Georg Boor, som trots ålderskillnaden var en god vän till Stafsing.

Denne visste även berätta att Gustaf Strömquists dotter, en mrs Pace, för arvsangelägenheter var angelägen erhålla upplysningar om farfadern och farfaderns syster Brita, som enligt henne under någon tid varit bosatt i Stockholm och gift med en källarmästare.

Man får onekligen intrycket att en viss förvirring rådde om vem som emigrerat från Sverige som sjöman och vem som blev general. Det synes som om två generationer ibland blandas ihop till en person. Fakta och klarhet i målet skulle dock uppdagas rätt snart och redan den 28/11 1936 så kunde Albert Nordberg i ett nytt brev till Stafsing redogöra för hur han på husförhöringsdagen i Måttsund

uppsökt fru Maria Sundström, "79 år gammal men kry och vittnesgod", och hur hon påmint prosten om att han redan 1914 eller 1915 skrivit till hennes son, folkskolläraren William Sundström i Måttsund, och frågat om samma släkt.

William Sundström hade då av en gammal smed, Nils Erik Johansson, fått upplysningen att Gustaf, Nils Perssons son, tagit sig namnet Strömquist och sedan rest till England. Gamla fru Sundström berättade även att när Gustaf Sundqvist, f 1854 som son till Nils Petter Sundqvist d y på nr 10, sommaren 1879 skulle resa till Amerika, så ville fadern skriva till sin farbror i England och låna pengar, men sonen ville inte detta utan saken ordnades på annat sätt. Vad gäller Gustaf Strömquists syster Brita, f 1804, så levde ännu en dotter till henne, fru Elisabeth Johanna Holmqvist, i goda ekonomiska förhållanden på Svartön, Luleå. Däremot levde Britas barnbarn och barnbarns barn i Antnäs och Måttsund under "mera kläna ekonomiska villkor".

Den 1 december 1936 kommer så ännu ett brev från Stafsing, vari denne återger ett brev från mrs Alice Amato-Pace bosatt utanför London. Mrs Amato Pace, som varit gift med en numera avliden engelsk bankdirektör i St Petersburg, hade flyttat hem till England före revolutionen och befann sig tydligen i goda ekonomiska omständigheter. Hon kunde också på ett klart och redigt sätt redogöra för olika släkterelationer och därmed kasta klarhet över saken. Hade verkligen en enkel utflyttad sjöman från Måttsund avancerat till engelsk brigadgeneral och generalguvernör i Birma. För klarhetens skulle återges här hennes brev i sin helhet:

Parklands, Lake View, Edgware, Middx

November 27 1936

Olyckligtvis är skriften i den gamla familjebibeln ganska otydlig, varför datum för min farfaderns födelse ser att vara lika mycket 19:e som 18:e.

Han kom till England efter att hava lämnat Sverige och gifte sig i

Liverpool i St. Peters Parish Church den 1 juli 1835. Han gifte sig under namnet Gustaf Stromqvist med Jane Basford. De hade två söner. Den äldre, Gustaf, födde den 10 juli och döptes den 29 juli 1840. Den yngre (min fader) Johan föddes den 23 juni 1843. Min farfader dog i Mauritius den 13 december 1854.

Jag har icke mycket reda på min fader, ty olyckligtvis var han icke så lycklig med min moder, så de skiljdes, när jag var omkring fem år gammal. Men han var icke i armén. Min moders andra make var general Nuthall och hon gifte sig för tredje gången med Leonard Boor.

Min fader var en mycket skicklig och mångsidig man. Han konstruerade en ångyatch, var även en duktig kemist. Han var särdeles musikalisk, spelade piano, orgel, flöjt och fiol. När min moder skiljdes från honom, reste han till Australien, där han dog den 25 april 1912.

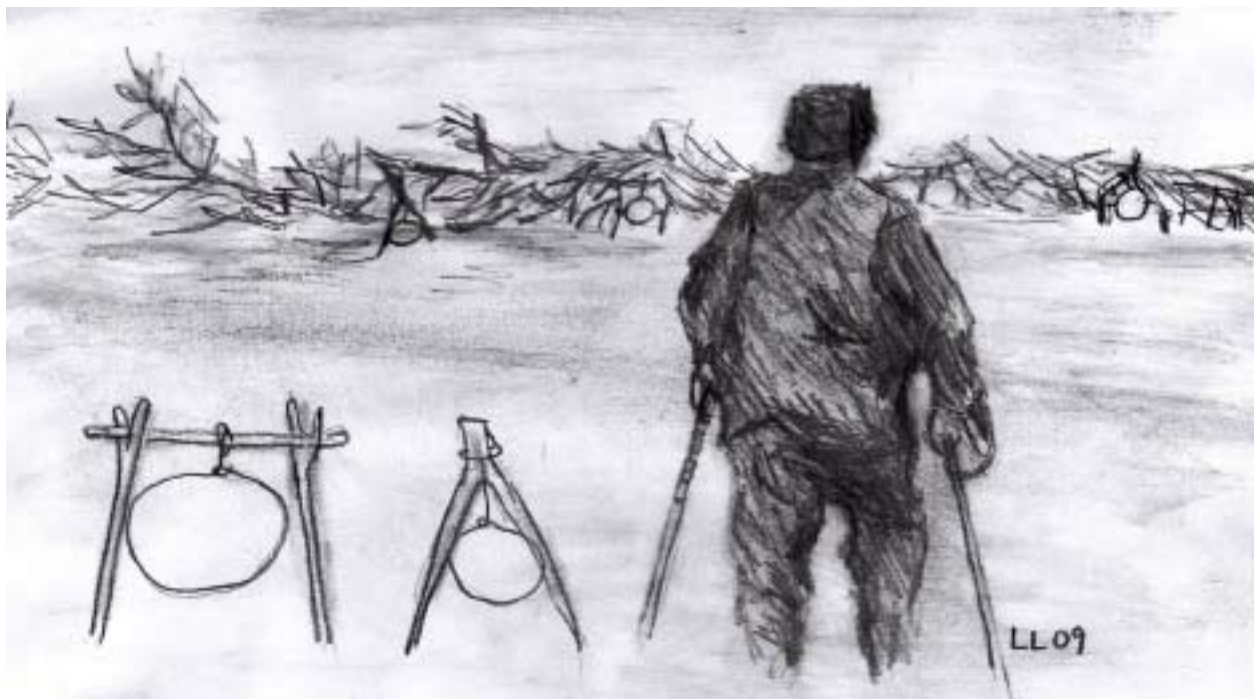
Mina föräldrar hade fem barn. Den äldsta, Harry Spencer Stromqvist, lysande och begåvad artist till yrket, var med i boerkriget, varefter hans hälsa blev svårt angripen och avled han i London någon gång under år 1905. Han var född i London den 29 juli 1877.

Min andra broder, Sydney Goodwin Stromqvist, föddes den 31 okt 1878. Han var även en lysande begåvning, till yrket metallurgisk kemist. Han sändes till Indien för att öva tillsyn till en del gruvor och under tiden tränade han manskap till duktiga soldater. Dessa män blevo inspekterade av Lord Curzon, och han blev så imponerad av deras duglighet att han utnämnde min broder till kaptan i reguliera armén. Kort därefter, när kriget bröt ut, kom min broder hem och anslöt sig till 8:e Lincolns Regimentet och sändes till fronten. Han dödades i drabbningen vid Loos den 25 september 1915.

Jag är min faders tredje barn: Alice Louise Stanley Stromqvist, född i London den 4 januari 1880.

Fjärde barnet, Margaret Grace Stromqvist född den 11 mars 1881.

Femte barnet, John Stuart Stromqvist född den 31 mars 1882, död i maj 1935. Han gick in vid flottan ⇒

Fångst och jakt i gamla tider

Av LENNART KANKAANRANTA

Fångst och jakt hade förr en stor betydelse för människorna på Nordkalotten. God jakt kunde innebära att villkoren för en familj blev drägligare. I extrema fall kunde resultatet av fångst och jakt utgöra skillnaden mellan liv och död. Fångst- och jaktmetoderna har varierat under tidernas gång och metoderna har varit många långt in under jaktgevären underlättade jägarnas verksamhet i slutet av 1800-talet. Om detta ska jag berätta.

På grund av artikelns längd kommer materialet att delas upp på två delar, varav denna är del 1 och del 2 kommer i nästa nummer av vår medlemstidning. ➔

som ung pojke, var med om kriget och blev intendent av kaptens grad.

Om det eventuellt skulle vara nödvändigt att bevisa att min fader var son till Gustaf Nilsson, förmodar jag att det icke kan så svårt, när man kan skaffa intyg från Kyrkoregistret i Liverpool.

Med ledning av uppgifterna i dessa brev mellan Stafsing och Albert Nordberg, samt mrs Amato-Pace upplysande brev, så är det härmed möjligt att teckna en kortfattad släktavla för en hitills okänd gren av "Per-Nöscha-släkten" på Måttsund nr 10.

Nils Persson f 1772 d 1848 1/10 bonde på Måttsund nr 10 "Per-Nösch"

Maria Johansdr f 1768 d 1861 23/7 ifr Måttsund nr 8 "Håmbel"

Barn:

Nils Petter f 1797 d 1850 gm drunkning, bonde på hemgården och tog sig namnet Sundqvist

Johannes f 1798 d 1799 i koppor

Johan Zacharias levde kvar på hemgården som inhyses

Anna Maria gift med Johan Wikström på Kallax nr 5

Brita gift med Johannes Hansson på Måttsund nr 9 "Jones"

Gustaf f 1807 d 1854 13/12 sjöman, flyttade till England, död på Mauritius

Gustaf Nilsson Strömqvist f 1807 19/4 d 1854 13/12 (se ovan)

Jane Basford

Barn:

Gustaf f 1840 10/7

Johan f 1843 23/6 d 1912 25/4 flyttade till Australien efter skilsmässa

Johan Strömqvist f 1843 23/6 d 1912 25/4 (se ovan)

Barn:

Harry Spencer f 1877 29/7 d 1905, begåvad artist, deltog i Boerkriget

Sydney Goodwin f 1878 31/10 d 1915 25/9 som kapten i engelska armén i slaget vid Loos

Alice Louise Stanley f 1880 4/1

Margaret Grace f 1881 11/3

John Stuart f 1882 31/3 d 1935 i maj som intendent med kaptens grad vid engelska flottan ●

⇒ Med de gamla fångstmetoderna har under årtusenden långt större mängder vilt fångats än med vad som skjutits med bössa. De som befolkade Nordkalotten under stenåldern, livnärde sig på fångst av fågel, fisk och däggdjur så framgångsrikt så att de kunde överleva i den arktiska miljön. Några av de metoder som jag kommer att berätta om användes säkert redan under stenåldern med sådan framgång att familjerna överlevde. Deras ättlingar och efterlevande finns här bland oss eller är vi.

Även under historisk tid har fångsten varit den viktigaste källan till kött och inkomst för många familjer. Med de billiga och enkla redskapen bedrevs, kunde även barn och kvinnor delta i fångst. Småviltet i skogen var lättillgängligt och fick tas av alla, inte bara markägare, jakträtten kunde fördelas på andra grunder än i dag. Skogen ägdes av ingen och det som fanns där var allas. Ägandet av skog har inte hävdats förrän på 1800-talet och jakt väl knappast före 1950-talet i norra Sverige.

Viltköttet och skinnen var drivkrafterna till fångsten. Köttet användes mest i hushållet och skinnen hade högt värde. Tidigt användes skinn till kläder, säng”kläder” och till material till bostaden. För samerna var det så långt in på 1900-talet. Skinn användes också som betalningsmedel, skatt till stat och kyrka och som bytesvara, innan pengar kommit i bruk. Ekorrskinn, gråverk, och andra skinn användes till att betala t.ex. skatt med eller till att byta till sig varor. Mottagaren levererade skinnen vidare till marknaden. Skatten uttaxerades i antal skinn.

Det finns gamla växlingstabeller där man kan se hur många ekorrskinn exempelvis ett mårdskind mot-svarade.

Det finska ordet för pengar, raha, betydde ursprungligen päls och i ryskan var bela och kunitsa, namn på ekorre och mård men också namn på mellanmynt.

Hur länge affärerna med skinn har pågått är svårt att veta men vid den samiska offerplatsen vid Unna Saiva i Gällivare har man förutom metall-

föremål av brons, tenn, järn och silver funnit 35 mynt från Lothringen, Rehnländerna, Friesland, Nedersachsen, Franken, Schwaben i Sydtykland, Polen, England, Norge och Danmark. Alla mynten var omkring 1000 år gamla. Sammanlagt har man i det Nordsvenska sameområdet funnit ca 3000 silvermynt, pilspetsar av järn och metallprydnader som kommit in genom handel. Viktiga varor som köptes eller byttes framförallt av samerna var salt, mjöl, kläde till koltan, mässingskittlar, hampa till nät och även lyxvaror av silver var eftertraktat.

I dag är bäver, mård, järv, lo, varg och björn sällsynta men fanns troligen rikligt till för några hundra år sedan. Deras skinn och för bäver och björn även köttet var eftertraktat. Bävvergäll var också eftertraktat. Jakttrycket var högt. Bäver utrotades i Sverige liksom sobel som nu bara finns i Ryska Sibirien

Kött av rovdjuren torde inte ha ätits annat än då hungersnöd stod för dörren. Kanske var det oftare än vi kan föreställa oss.

Gubben Peeri i Ullatti sägs ha stoppat allt i fångstsäcken och sedan i grytan.

I vissa fångstredskap kunde man få småfåglar, hackspettar, ugglor, kråkfågel mm.

Gubben Peeri lär ha sagt: ”Spillkråkan och kattugglan har inget dåligt kött... Inte är räven heller så illa, men varg är lika dåligt som hund, och järvkött – det vill man inte ha mycket av. Det är fränt liksom lukten av den. Och hermelinen är dålig... Men ormtalgen är god”.

Författaren Hans Andersson från Jokkmokk skriver i sin bok om folket på taigan i Sibirien att ”Man åt inte bara köttet utan också blod, fett, märe, hjärta, hjärna, mule, näsbrosk, ögon, strupe, horn, tunga, lever, njure och tarmar från vildren och tamren, mjölk från tamren, magarnas innehåll och på en del håll även renspillning...”, dvs. allt utom huden som användes på annat sätt.

Av ekorren togs givetvis vinter-skinnet men även köttet användes och uppskattades som mat.

När ekorrjägaren övernattade i

skogen vid lägerelden flådde han sina ekorrar och spände upp skinnen på tork. Köttet slängde han i grytan på elden, tio ekorrar räckte till en soppa. Ekorrens magsäck som var full med frön rostades på glöden och åts som en delikatess, full med mustiga oljiga kådasmakande frön. Kottmagen var vit men var magen mörk hade ekorren ätit svamp och rötter och då smakade den inte gott.

Ekorrjakten räckte fram till Andersdagen den 30 november och en flitig jägare kunde få ända upp till tio timmer skinn. I timmer var lika med 40 skinn.

Varg, björn, järv och lo jagades för skinnen skull och dödades säkert även för att freda tamdjuren och re-nar. En förutsättning för kreaturens skogs-bete var att området var tämligen rovdjursfritt.

Skinn av hermelin efterfrågades. Vi har alla sett porträtten av kungar med pälskragar med hermelinsvansar. En sådan pälskrage ansågs vara så fin att den bara fick bäras av kungar eller motsvarande.

Vinterskinn av hare tillvaratogs även. Ett ut-och-invänt harskinn kunde användas till skydd för nyfödda barn, som kuvös, som foder i vinterkläder eller till pälsmössor. Ett berett harskinn är både mjukt och lätt. Av harskinnen gjordes också varma täcken och plädar. Pälsplädar användes som täcken då husen inte var så väl isolerade och välvärmda som i dag. Vargskinnspälsen kom fram då yttertemperaturen sjönk. Långa resor i släde krävde tjocka pälsar för både kusk och passagerare.

Skinnen och övriga produkter såldes till lokala handlare och vid marknaderna.

Vid marknaderna i inlandet, Jokkmokk, Jukkasjärvi, Kengis, Markkina, Rovaniemi och Arvidsjaur och Arjeplog såldes stora mängder skinn till i handlare från kustorterna, från Norge, från Karelen och Barents- och Vita-havsområdet.

På kustorternas marknader såldes sedan skinnen vidare till handlare ännu längre bortifrån. Marknader hölls årligen vid samma tidpunkt på viss ort så säljare och köpare visste när och var man kunde träffas.

⇒ Statens skatteindrivare, birkarlarna, och handelsmännen kunde vara samma personer, affärerna var goda och birkarlafamiljerna blev förmögna och mäktiga. Vissa birkarlafamiljer kunde jämföras med Södra Sveriges adelsfamiljer i makt och rikedom. Familjen Oravainen i Vojakkala anses ha tillhört de rikaste i Sverige. I Luleälvdalen var Birkarlen Jöns Nilsson i Ernsäsby den rikaste i socknen, rikare än kyrkoherden. De rika i Luleå, birkarlar, lät bygga Gammelstads kyrka och köpte en dyr altartavla och en gyllene korprydna till kyrkan. Altartavlan är gjord i Holland och beställd till Storkyrkan i Stockholm men där hade man inte råd att betala den så den köptes till Gammelstads kyrka - den största kyrkan norr om Uppsala.

En av Sveriges mäktigaste män på 1300-talet, en tid en av Sveriges rikaste, Bo Jonsson Grip, som lät bygga Gripsholms slott, var så kallad skinnfurste. Han sålde vid en affärstransaktion 11000 hermelinskinn.

Skatt betalades också i skinn, bågamantal är en gammalt skattesats för familjer som bedrev jakt, t.ex. samefamiljer och inlandsboende. En 16-åring som ansågs kunna spänna en pilbåge fick betala 1 mårdskinn i skatt, 17-åringar 2 och 18-åringar 3. För gamlingar räknades sedan antalet ner. Samerna fick betala skatt efter bärkraft, 1555 fick en fjällsame betala 2 ”mårder” eller 1½ timmer ekorskinn, en skogssame – en ”granlapp” 20 ekorskinn, ½ timmer

För jordägare var skattesatsen mantal. Efter mantal räknas fortfarande andelen i vissa samfälligheter som t.ex. i fiskeföreningar.

En viktig handelspartner framför allt i östra delen av Nordkalotten var försäljare och uppköpare österifrån som besökte bygden. Det var en sägenomspunnen handlargrupp, ”Laukkuryssät”, ”Ränselryssarna”. De sålde ryska och andra främmande varor och köpte skinn och säkert även andra lokala produkter. Dessa handelsmän kom från Vitahavsområdet mot Norra Ishavet och från södra Karelen, Viborg och St. Petersburg. De flesta av dem färdades till fots eller med båt längs vattendragen.

De stora uppköparna kunde hyra lokala körkarlar till att transportera hem sina skinn eller så kunde de själv komma med häst eller ren till marknaden. Många av dem bildade filialer i området som besattes av familjemedlemmar och som sedan blev kvar.

Det var stora mängder skinn som köptes av ränselryssarna. Under ett år på 1550-talet såldes på marknaden i Uleåborg över 24000 harskinn och 105 sälskinn, ett annat år 3500 ekorskinn.

I mitten av 1800-talet köpte en enda pälshandlare från S:t Petersburg 4000 rävs- och 105 sälskinn bara från Torneå marknad.

Handeln med skinn omsatte stora värden. Staten ville dels kunna beskatta affärerna, dels försöka få pengarna att stanna hos människorna på orten så handel kringgärdades tidvis med lagar och regler.

I januari 1556 beslagtogs av en enda rysk handlare 1838 rävs- och 555 renhudar, 318 fjällrävsskinn, 87 bäverskinn. Bland rävs- och bäverskinnen fanns synnerligen värdefulla silverrävsskinn.

Skinnens kvalitet var också viktig. De bästa skinnen erhöles av klimat-skäl från norra Skandinavien. Den nordskandinaviska ekorrens skinn ansågs vara det näst bästa pälsverket av alla pälsverk i Europa efter den sibiriska ekorren.

Skinnen från Nordkalotten vandrade längs handelsvägarna till Ryska hovet i S:t Petersburg och till Moskva, till Balkan, Turkiet och Persien, över Åbo via Stockholm och Lübeck och Amsterdam till Paris, Rom, London och övriga europeiska storstäder där de bars som festplagg i kungahuset, av aristokratin och av det fina folket.

Viktiga handelsvägar gick också via Sverige söderut och norrut till Norge där man fick silver, kläder och fisk i utbyte.

Enorm mängder skinn exporterades från området.

Vi ser i historieböckerna porträtt och målningar av kungar och härs-kare från olika platser i Europa med fina pälsar och kläder med pälskragar. Troligen har skinnen kommit

från nordkalotten, kanske från någon marknad i våra trakter, kanske är det någon av våra förfäder som fångat och tagit hand om djuret.

På en välkänd målning av polarforsaren Nordenskiöld står han på isarna med sitt fartyg i bakgrunden. Han har en lång päls på sig. Denna päls är enligt uppgift köpt på Hermanssons affär i Haparanda

Adolf Erik Nordenskiöld
(1832-1901)

Historikern Jordanes som skriver på 500-talet skriver om Svethans att de förser romarna med mårdskinn genom handel via andra folk; de är berömda för det underbart svarta i sina pälsverk. Jordanes historia bygger på en ännu äldre historiker vars verk har försvunnit.

Att viltskinn kan ha haft stort värde även under 1900-talet kan ses av följande exempel. Ett vackert rävs- och skinn kunde i tider med bra priser motsvara en dräktig kviga, och för 2 rävs- och skinn kunde man köpa en häst!! På 1930-talet kunde ett bra rävs- och skinn betalas med 300 kr, vilket var mer än vad en slädkarl med häst i timmerkörning kunde förtjäna under en hel vinters arbete. En historia från Bodträsk berättar att en bybo som fått arbete hos SJ på 20-talet inte ansåg sig ha råd att arbeta kvar, eftersom han tjänade sämre än vad jakt och fångst gav. Ytterligare ett exempel om en

⇒ person som arbetade vid järnvägen och berättade att han på 30-talet fick bättre betalt för tre rävskind än hela sin årslön från SJ.

I städerna fanns skinnhandlare. Åströmsfamiljen i Torneå hade ett helt kvarter för sin verksamhet. I Haparanda fanns JO Lindroth som handlade med skinn ännu på 1950-talet

Fågel- och viltköttet användes i hushållet och konsumerades som färskt men förvarades också för vintern. Kött och fågel kunde hängas upp i rian och rökas eller saltas ner. På vårvintern togs det ur saltet och torkades i solen.

Efterfrågan på fågel gjorde att fångstmännen kunde sälja viltet till uppköpare som sålde det vidare. Uttrycket ”Det smakar fågel” visar att efterfrågan fanns. Uppköparna var en viktig yrkesgrupp.

På höst och vintermarknaderna kunde utbudet på fågel vara stort. Från Rovaniemi marknad finns beskrivningar av flera meter höga stackar av ripa och stora mängder gråfågel.

Viltet i skogen utgjorde inte bara en billig och lättåtkomlig utan också en uppskattad föda.

Att fågel uppskattades som föda kan även utläsas ur det finska ordstämvet om en framgångsrik fångstman. ”Jos ei saa lintua se ottaa kalan” = ”Om han inte får en fågel tar han en fisk”.

I vissa trakter ansågs harköttet och ripa vara för magert att ätas och gavs till hundarna eller äts bara när inget annat fanns att tillgå.

Vissa viltprodukter tillskrevs magiska krafter, bävergäll i folkmedicinen och älghud till stövlar och handskar för karolinernas osårbarhet är föregångare till dagens renhornsmjöl.

Hartassarna kunde användas till borstar och vita ripingar användes vid bakning för att borsta och sprida mjölet. Tjädervingar kunde användas för att sopa rent i bakugnen efter att ungen upphettats.

Efterfrågan i handeln kunde ibland riktas mot det mest oväntade saker. Från Uleåborgs vintermarknad berättas att en S:t Petersburgsköpare

noggrant hade plockat igenom högen av tjäderhonor hos en säljare och endast köpt vissa utvalda tillsynes likadana som de övriga. Säljaren frågade då vad det var för fel på de förkastade fåglarna och fick då veta att han kunde få 10 gånger bättre betalt för de utvalda om han kunde skaffa fram fler likadana.

Han visade att de utvalda hade några annorlunda färgade fjädrar på buken. De var klarröda och enligt köparen högsta mode hos tsarfamiljen att pryda sig med just den färgens fjädrar varav det höga priset.

Efter det att järnvägen drogs till bygderna kunde vilt lättare exporteras till städerna och i byarna fanns affärsmän som fungerad som uppköpare inte bara av skinn utan även av skogsfågel. En fångstman berättade, att när han levererade skogsfågel till uppköparen Aho i Vittaniemi arbetade en man med att förpacka fågeln i c:a 1 m² brädlårar, som skickades iväg med järnvägen och att i magasinet där viltet mottogs hängde ”fullt med fågel, tjäder, orre, ripa och järpe” som levererats av fångstmän, ofta pojkar i kringliggande byar. Detta var på 1920 – 1940-talen.

Nu följer en beskrivning av olika fångstmetoder och fångstredskap.

Fångstmetoderna är inte unika för Skandinavien utan kan säkert hittas bland fångstkulturer världen över anpassade till de miljöer där de används.

Snara:

Principen för fångst med snara är en ögla som hängs över den väg/stig som viltet förväntas gå. Den ursprungliga snaran tillverkades av naturmaterial som tagel för ekorre och småfågel, av sena för fågel och hare, och senare av metall. Mässingstråd var det vanliga fram till 1950-talet, då snarfångst i Norrbotten nog upphörde. Ripfångst är fortfarande lovligt och snara är vanlig vid fångst av ripa.

Snara kallas i Tornedalen ”ansa” som är den finska benämningen. Att snaran var ett uppskattat fångstredskap kan förstås av talesättet ”Ansa on ahkera pyytäjä” = ”Snaran är flitig fångstman.”

Snara

Fågelsnara:

Snara för tjäder, orre, ripa och järpe placerades på stigar där fågeln går och söker mat. Vintertid med djupare snö snarades endast ripa. Ripan söker björkknoppar och för fångst byggdes staket, led, för att leda ripan till snaran. Ett problem med snarfångst var att räv och kråkfåglar kunde röva bytet eller förstöra det. Snarningsperioden tog slut, då snön kom men kunde förlängas genom att man byggde tak och snöskydd, ”kokko”, ”tjäderhus” över en stig. Under taket kunde fågeln söka bär eller stenar och gick då i snaran.

Snaran var enkel att gillra och kunde sättas ut och vittjas av alltifrån barn till gamlingar, män som kvinnor.

På våren sattes snaror ut på spelplatser för tjäder och orre.

Harsnara:

Till harens vanor hör att den följer s.k. harstigar, hartrajer. Flera harar kan nyttja samma traj. Kanske gör den det för att förvilla ev. förföljare. Även under barmarkstid kan dessa hartrajer lätt upptäckas i gräs eller buskvegetation, och under vintern ses de upptrampade spåret givetvis tydligt.

Snaran riggades upp i detta spår så att den var i huvudhöjd för haren som då gick i snaran och stryptes. När snaran placerades ut, var det viktigt att inte lukter av jägaren lämnades så haren kunde ana oråd. För att kunna fånga flera harar vid samma traj kunde snaran förses med ett ”släpänkare” så att haren inte förstörde trajen utan kunde avlivas på annat ställe eller att haren vintertid kunde spåras och hittas.

⇒ **Varianter av snaror och incidenter:**

Olika varianter av snaror fanns, t.ex. vippsnara som hissade upp fångsten så den ej blev så lättåtkomlig för rovvilt och smågnagare.

Vippsnara gjordes av en björk som böjdes över en stig och toppen fästes så att den sprätte upp när fågen gick i snaran.

En berättelse om en incident med vippsnara inblandad kommer från Korpikylä. En bybo som blivit militär i Boden, kom på hembesök med sina jaktkamrater för harjakt med stövare. Drevet tystnade plötsligt och hunden kom inte tillbaka. Vid den påföljande eftersökningen hittades stövaren hängande snarad uppe i en björk, den hade sprungit i en vippsnara.

Vildrenssnara:

Vildrenar fanns i de nordliga skogarna i flockar med hundratals djur. Troligen fanns de kvar fram till mitten av 1800-talet eller kanske ända fram till 1900-talets början. Vildrenarna fångades bl.a. med snaror och för att effektivisera fångsten gjordes stängsel av fällda träd med öppningar där snaran riggades upp. Snaran fästes högt i en smidig björk som sviktade då renen sprang i snaran men sedan fjädrade tillbaka och sträckte snaran och ströp renen. Själva snaran var ursprungligen en snodd vidja men blev säkert senare en repsnara.

Stängslet gjordes så att träd fälldes i långa rader med höga stubbar och utan att sågas av. Sådana stängsel kunde vara flera mil långa. En lär ha gått från Soppero till Vittangi och var ett gemensamhetsarbete som kunde ta flera veckor att göra. Stängslet kunde ha hundratals snaror och fångsten fördelades mellan delägarna. Stängslet kunde användas under långa tider. Fångsten bedrevs under tidig höst och avslutades, innan samerna kom med sina renar till området. Stängslen gick i öst-västlig riktning.

Köttet och skinnen förvarades i särskilda stolpebodas eller stabbur som byggdes vid lederna och sedan hämtades hem under vintern. På samiska kallas bodarna "njalla" och på finska "nili".

Ekorrnsnara

Ekorre fångades med snaror som fästes i en stör mot en trädstam som sedan ekorren förväntades använda. Flera snaror fästes på samma stör. Även hermelin och mård kunde fångas på samma sätt.

Småfågelsnara

Småfåglar, kramsfågel, fångades med snaror av tagel som sattes fast på en plank. På plankan ströddes frön eller boss från höladan. Flera snaror sattes på samma plank. Min farfar född 1864, hade fångat snösparvar med snara tillsammans med en grannpojke, troligen någon gång på 1880-talet. Han berättade att sparvarna var fetare om de fångades på morgonen än om dom fångades på kvällen. Den s.k. snaran behövde inte vara en snara utan bara en ögla av tagel. En vanlig fångstfågel var snösparven

Att kramsfågel var uppskattat kan man förstå av talesättet om de "stekta sparvarna" som inte flyger in i munnen.

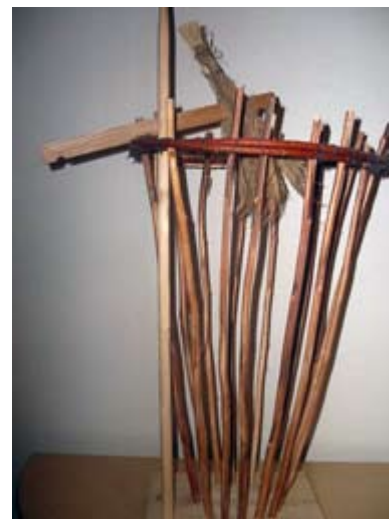
Fångstbräda för kramsfågel

Sjöfågelsnarning:

Sjöfågel fångades i snaror på våren genom att små flottar som sköts ut på vattnet försågs med snaror längs kanterna så att när änderna klev upp på flotten gick de i snaran. Grästuvor och en vätte på flotten gjorde fångsten effektivare.

Fångststrut för orre:

Orre fångades med strutar gjorda av vidjor. Struten smalnade av nedtill och mitt över öppningen upptill satt en pinne som tippade då orren satte sig på den. Pinnen betades med en kärve. När pinnen tippade föll orren ner i struten som var så smal nedtill att orren inte kunde ta sig upp ur den.

Orrstrut

Fortsättning och del 2 (av 2) i nästa nummer

Avsändare:
Lulebygdens Forskarförening
Residensgatan 6 E
972 36 LULEÅ

SVERIGE
PORTO
BETALT

*Vid obeställbarhet
återsänd till ovanstående adress!*

Lulebygdens Forskarförening presenterar

Anor på USB: Nederluleå och Nederkalix

Medlemmar i Lulebygdens Forskarförening har med gemensamma ansträngningar tagit fram en avskrift av

Nederluleå: Födda 1765-1937	Nederkalix: Födda 1656-1840
Vigda 1706-1937	Vigda 1656-1841
Döda 1707-1937	Döda 1656-1816
Bonus	Avskrift av Jules Födda 1706-1730

Databaserna ligger på var sitt USB-minne och presenteras i programmet Excel.

Priset per enhet är 300 kr för medlem och 400 kr för icke medlem.

Om du som icke medlem löser medlemskap i föreningen (150 kr/år) betalar du 2x300 kr för båda enheterna.

För postförsändelse tillkommer 20 kr i porto och expeditionsavgift.

Du kan köpa dem i lokalen om Kjell, Gunnar, Göran eller Birger finns på plats.

Du kan beställa via e-mail: info@lulebygden.se.

Brevledes under adress: Lulebygdens Forskarförening, Residensgatan 6 E, 972 36 Luleå

Vi har även en brevlåda i lokalen som kan utnyttjas.

Vid beställning gäller:

Förskottsbetalning till Lulebygdens Forskarförening, Plusgirokonto 36 64 01-8

Ange namn, avsändare och postadress. Ange även din e-postadress i händelse av uppdatering.